

Kovács Tamás

AZ UKRÁN-KOZÁK ÖNÁLLÓSÁG KÉRDÉSÉNEK LECSAPÓDÁSA AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁNI MAGYAR KÜLÜGYMINISZTERIUMI IRATOKBAN

Ha az első világháború utolsó éveiről vagy a közvetlenül a háború végét követő időszakról beszélünk, akkor Közép- és Kelet-Európában megkerülhetetlen esemény az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása/szétesése, amelynek eredményeként számos régi és új, korábban akár soha nem létezett államalakulat jött létre. Ugyanakkor a dualista állam, nemkülönben a Szent István-i Magyarország szétesésekor számos tiszavirág-életű államot kiáltottak ki, volt, amelyik alig egy hetet „élt meg”. Ezen eseménysor a magyar történelmi tudatba erősen beépült, nemkülönben a létrejött utódállamokéba is, bár nem meglepő módon meglehetősen különböző értékeléssel és érzésekkel.

Ugyanakkor nem csak a dualista államalakulat – fogalmazzunk így – alakult át alapvetően. Az első világháború utolsó éveiben, 1917–1918-ban viharos változásokon esett át az Orosz Birodalom, illetve Szovjet-Oroszország esetében is sokáig nem volt egyértelmű, hogy ezen meglehetősen bizonytalan időszak után pontosan hol fognak húzódni az új állam, a Szovjetunió (új?) határai. Másképpen fogalmazva: lesznek, lehetnek-e olyan területek, amelyek bár a cári birodalom részei voltak, de a kommunista államé már nem, illetve lehetséges-e, hogy egyes területek elszakadnak, és önálló államot fognak alkotni. Utóbbira jó példa Finnország, a balti államok (Észtország, Lettország, Litvánia), nemkülönben Lengyelország. Ugyanakkor a Kaukázusban, Azerbajdzsán, Grúzia vagy Örményország esetében mindösszesen csupán néhány évnyi függetlenségről beszélhetünk, lényegében 1920 után ezen államok (is) a létrejövő Szovjetunió részeivé, tagköztársaságaivá váltak.¹

¹ FORESTIER-PEYRAT 2018.

Talán mondanunk sem kell, hogy a függetlenedni akaró államok, népek minden fórumot felhasználtak arra, hogy nemzetközileg is megerősítsék országuk, népük független státusát. Keresték a lehetséges szövetségeseket, még inkább az erős támogatókat. Ezen újonnan létrejött államok vezetői vélelmezhetően sejtették, hogy a függetlenség pusztá kikiáltása rövid távon kevés lesz annak megtartására, s hogy a szovjet/ orosz geopolitikai gondolkodásban továbbra is „számolnak velük” Moszkvában.²

A függetlenedés gondolata azonban nem csak a fent említett népek, országok esetén volt tetten érhető, hanem az egykori cári birodalom európai részén, nevezetesen Fehéroroszországban és Ukrajnában is. Mindezek fényében akár úgy is tűnhetett a külső szemlélőnek, hogy 1918–1919-ben az (egykori) nagy cári Oroszország is felbomlik. A történelmi események azonban úgy alakultak, hogy az említett két ország/ terület lényegében a Szovjetunió részévé vált. A rövid életű Belarusz Népköztársaságot (más forrásban: Belarusz Demokratikus Köztársaság) 1918. március 25-én kiáltotta ki „minden belaruszok kongresszusa”, de a Vörös Hadsereg égisze alatt már 1918 decemberében létrejött a Belarusz Szovjet Szocialista Köztársaság. Az 1918-ban kikiáltott önálló belarusz állam, annak vezetése soha nem tudta ellenőrzése alá vonni az általa Belaruszként definiált területet, ráadásul nem „csak” a formálódó Szovjetunióval, hanem lényegében minden szomszédjával voltak kisebb-nagyobb területi vitái. Így végül 1920-ra az önálló belarusz állam és politika hívei emigrációba kényszerültek, s a rövid életű állam, a Belarusz Népköztársaság is eltűnt a térképről.³

A másik említett terület, ahol függetlenedési mozgalmak szökkentek szárba, Ukrajna volt. Nem belebonyolódva és egyben elveszve az 1917. és 1921–1922 közötti ukrán államalakulatok meglehetősen keszkeusza történetében, de mégis érdemes rögzíteni a főbb eseményeket, állomásokat. Ukrajna 1917 júliusában kimondta autonómiáját Oroszországon belül. Az ukrán vezetésben azonban úgy ítélték meg az egyre inkább változó politikai és katonai helyzetet, hogy 1917. november 6-án (!) már az Ukrán Népköztársaság kikiáltását deklarálták, de a demokratikus (!) Oroszország keretein belül. Ezzel párhuzamosan a Don mellett élő kozákok vezetője, Alekszej Kalegjin⁴ tábornok is szervezkedett,

² GECSE 2022.

³ KENEZ 2004.

⁴ Alekszej Makszimovics Kalegjin (Алексей Максимович Каледин, Uszty Hopjorszkaja, 1861. október 24. – Novocserkaszk, 1918. február 11.) a cári hadsereg tisztje, az első világháború idején tábornoka, a doni kozák lovas egységek parancsnoka. A polgárháború alatt a fehérek oldalán harcol, de 1918. év eleji sikertelen harcai miatt öngyilkosságot követett el.

illetve létrejött a szintén rövid életű Doni Köztársaság (Донская Республика) is. Itt jelezzük, hogy ezen államalakulat nem keverendő a mindösszesen hat hétig működő Doni Szovjet Köztársasággal (Донская советская республика).⁵

1918. április 29-én azonban puccsot hajtott végre Pavlo Petrovics Szkoropadzkij hetman (Павло Петрович Скоропадський) létrehozva az úgynevezett Ukrán Államot (Українська Держава), amelyet már a korszakban is sokan csak mint Második Hetmanátus (Другий Гетьманат) említettek.⁶ A hetmanátus azonban csak az év végéig volt képes működni, ameddig a megszálló német csapatokat ki nem vonták a területről, s ezzel párhuzamosan az Ukrán Népköztársaság elüldözött vezetői visszatértek a hatalomba: 1918. december 29-én újjáalakult az Ukrán Népköztársaság. Az ország helyzete azonban egyáltalán nem volt biztató. Egyrészt a Vörös Hadsereg lényegében permanens háborút folytatott ellene, s bár a lengyel–szovjet háborúban értek el területi sikereket, de a rigai béke megkötése után nem volt kérdéses Ukrajna, illetve az Ukrán Népköztársaság sorsa. Bár az ekkor az országot vezető Szimon Vasziljovics Petljura (Симон Васильович Петлюра) hetman próbált katonai segítséget szerezni a Vörös Hadsereg ellen – elsősorban Lengyelországtól –, de ezen kísérletei végül kudarcot vallottak.⁷ A létrejött Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság így a Szovjetunió egyik alapító tagköztársasága lett.

Külön története volt az úgynevezett nyugatukrán területeknek, amelyek lényegében korábban az Osztrák–Magyar Monarchia területei voltak. Itt – mint egy megelőzve a területre igényt formáló lengyel kormányzatot – az Ukrán Nemzeti Tanács 1918. november 13-án kikiáltotta a Nyugatukrán Népköztársaságot (Західноукраїнська Народна Республіка). Ugyanakkor ez az állam sem

⁵ KENEZ 2004.

⁶ Szkoropadzkij tradicionális arisztokrata katonacsaládból származott, harcolt az orosz–japán háborúban éppúgy, mint az első világháborúban. A bukott hetman 1918 után végül Németországban telepedett le. A nációkkal való együttműködést következetesen visszautasította, így nem töltött be semmilyen szerepet a németek megszállta Ukrajnában. Halálát egy szövetséges bombázás során szerzett sérülés okozta. Fia, Danilo Pavlovics 1939-től Nagy-Britanniában élt, ott szervezte az ukrán monarchista mozgalmat, amelynek vezetője is lett 1948-ban. 1957-ben egy vélelmezhetően a KGB által realizált műveletben vesztette életét.

⁷ A kalandos életútú atamán eredendően papnak készült, de kizárták a szemináriumból. Ezt követően újságíró lett, politikai karrierje 1917-ben kezdődött, s lett néhány hét alatt képviselőből hadügyminiszter. A Vörös Hadsereggel vívott vesztes háborút követően emigrált. Halálának körülményei gyanúsak, ugyanis Párizsban a nyílt utcán egy Solomon Svarcbard nevű ukrainai származású zsidó fiatalember lelőtte. A perben arra hivatkozott, hogy a Petljura idején végrehajtott pogromokban megölt családja miatt vesztette el önmérsékletét. Tény, hogy számos pogrom történt ezekben az években az ukrán területeken. Ugyanakkor egy átállt KGB-ügynök szerint Svarcbard az NKVD-nek dolgozott, és valószínűleg az ekkor már párizsi szovjet nagykövetségként dolgozó Rakovszkijnak az utasítására cselekedett.

bizonyult hosszú életűnek, hiszen a lengyelek és a románok is már 1918 végén megtámadták a Nyugatukrán Népköztársaságot, amely a katonai vereségek hatására lényegében de facto kénytelen volt egyesülni az Ukrán Népköztársasággal (1919. január), amely teljes autonómiát biztosított a területnek.⁸

Természetesen joggal tehetjük fel a kérdést, hogy vajon a korabeli magyar kormány(ok) mit tudtak, tudhattak ezen függetlenedési elképzelésekről, milyen információk milyen forrásokból futottak be a korabeli magyar külügyminisztériumba. Nemkülönben kérdés az is, hogy vajon az említett országok mennyire láttak, láthattak partnert a háborús vesztes és területeit elvesztő Magyarorszában. A két világháború közötti magyar külügyminisztériumi iratok között külön tételként szerepelnek az Ukrajnával, illetve az ukrán mozgalmakkal foglalkozó iratok, amelyek keletkezési évköre 1922 és 1941 között datálódik, vagyis az immár emigrációban lévő ukrán–kozák mozgalmak, illetve a velük kapcsolatos iratok találhatóak meg. A megmaradt iratanyag összességében nem koherens, mozaikszerűen áll össze egy kép a kutatóban arról, hogyan is működött, és mit képzelt(etett volna) magáról ez az emigráció. Az alábbiakban néhány releváns forráson és azok elemzésén keresztül azonban megpróbáljuk ezt bemutatni.

1922. február 21–26. között Bécsben zajlott le a Congres de Parlementaires de l'Ukraine, amelynek fő célja természetesen az ukránkérdés napirenden tartása volt. A kongresszus *Resolutions* címen összefoglaló anyagot készítettett, amely mintegy 13 pontban foglalja össze mindazt, amit Ukrajnáról és az ukrán történelemről tudni kell, 1654-től (!) egészen 1917-ig bezárólag. A kongresszus végül egy hatpontos határozatot fogadott el:

„I. La Nation Ukrainienne ne reconnaitra pas les traites et obligations contractes et signes par les autorités d'occupation présidées par Rakowski.⁹

II. Le peuple Ukrainien ne renoncera pas a cette lutte sanglante qu'on lui imposa tant qu'il ne sera pas restauré dans ses droits nationaux sous l'aspect d'un État souverain dans ses limites ethnographiques.

⁸ KENEZ 2004.

⁹ Hrisztijian Georgievics Rakovszkij (Христиан Георгиевич Раковский, eredeti neve: Kraszto Georgiev Sztancsev) bolgár származású szovjet diplomata és politikus, az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Népbiztosainak Tanácsának elnöke 1919–1923 között, majd 1925–1927 között a Szovjet-unió párizsi nagykövete. A párton belüli küzdelmek során Trockijhoz csatlakozott. A Kirov elleni merénylet után, 1937-ben őt is letartóztatták, és 1938-ban elítélték, s bár a per során „beismerte”, hogy japán kém, ekkor nem végezték ki, börtönbüntetését az oreli börtönben töltötte. Kivégzését Sztálin csak 1941-ben rendelte el a német támadást követően, amikor is az NKVD 1941. szeptember 11-én a Medvegyev erdőben 150 politikai fogolytársával együtt agyonlőtte.

III. Tant que le peuple Ukrainien ne sera pas en état de manifester librement sa volonté et avoir son Gouvernement sur son territoire, tant il n'y aura pas de tranquillité en Europa Orientale et le monde ne sortira pas de cette crise économique et politique.

IV. Le régime d'occupation en Ukraine entretient dans le pays une anarchie permanente qui recèle bien de surprises latentes qui pourront un jour entraîner le monde vers une catastrophe terrible.

V. Pour arriver à la pacification de l'est Européen, en premier lieu il faut libérer l'Ukraine de l'occupation étrangère.

VI. Les Représentants de l'Ukraine n'ont pas été invités à la Conférence¹⁰ mais il sera équitable si leur voix y était entendue.”¹¹

Ha csoportosítani kellene a fenti politikai kinyilatkoztatásban foglaltakat, akkor az 1. pontban lényegében nem ismerik el az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságot, míg a többiben az ukrán nép önrendelkezési jogával és annak semmibevételével kapcsolatos kinyilatkoztatások olvashatók. Jól érzékelhető a szövegből, hogy az ukrán emigráció egyfajta origópontnak tekintette az ukrán-kérdést, amelynek rendezése nélkül nem lehet tartós és igazságos békét kötni Európában. Joggal merül fel a kérdés: vajon Európában, vagy legalábbis Kelet- és Közép-Európában mekkora politikai hullámokat kavart az emigráns ukrán mozgalom, különösen hogy akár Lengyelországnak, akár Romániának lehettek közvetlen érdekei is a kérdés kapcsán.

A Magyar Külügyminisztérium által kiadott 1922. évi 4291/pol. sz. rendelet alapján az egyes követségeknek jelentési kötelezettségük volt az ukrán emigrációs tevékenységről, illetve ennek kapcsán az egyes európai államok Ukrajnával, ukránokkal, kozákokkal kapcsolatos politikájáról. Ezek a jelentések meglehetősen tömörek, szűkszavúak. Ennek egyik oka lehet, hogy a diplomaták nem tudtak megfelelő mennyiségű információt szerezni, a másik, hogy nem volt mit jelenteni. Az egyértelműen kiderül, hogy Berlinben és Bécsben jelentékeny ukrán–kozák emigrációs központ alakult ki, s hogy a vezetők állandóan szervezkedtek és tárgyaltak. Látható a követi jelentésekből, hogy a külügyminisztérium megosztotta a különböző követségekről kapott információkat az azokat „szállítókkal”, akik így a továbbiakban még célirányosabban tudtak híreket gyűjteni. A helyzetet azonban jól jellemzi a bécsi követ jelentése, aki rendszeresen konzultált a lengyel ügyvivővel,

¹⁰ A forrás egyértelműen az első világháborút lezáró Párizs környéki békekonferenciára utal, amelyen – jegyezzük meg – a Szovjetunió és az Egyesült Államok nem vett részt.

¹¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) K 63 33. tétel, 45–46.

vagyis információmorzsákat szerzett tőle: „Gróf Romer azt mondta nekem, hogy ezen tekintetben állandóan kap confidens-jelentéseket, melyeknek tartalma azonban gyakran oly ellentétes, hogy azokból valami pozitívumot leszární alig lehet.”¹²

A lengyel ügyvivő nem hitt abban sem, hogy a különféle ukrán pártok és mozgalmak együtt tudnának működni egymással, vagy esetleg egyesülnének. De Romer megítélése szerint olyan személyt sem nagyon találnának, akit elfogadnának a különböző csoportok és pártok maguk felett állónak.¹³

Szintén eljutott a magyar külügyminisztériumba az eredendően a Honvédelmi Minisztériumhoz befutott, 34743/HM-VI-2.d.1922 számon iktatott „a wieni nyugatukrán kormány szervezete és politikai programja” című, Stojakovics aláírással készült jelentés.¹⁴

„Wieni közegem f. é. december hó 4.-én kelt jelentését a Wienben működő Nyugatukrán szervezet szerepléséről kivonatban az alábbiakban szíves tudomásul megküldöm:

A bécsi nyugatukrán »emigráns kolónia« élén dr. Petrusievics áll.¹⁵ *Dr. Petrusievich* nagy látókörű ember, ügyes politikus, a volt osztrák birodalmi gyűlés tagja, a »Nyugatukrán Népköztársaság« nemzetgyűlésének elnöke.

A nyugatukrán csoport külügyeit *dr. Kosztlewsky* vezeti.¹⁶ *Kosztlewsky* a volt osztrák birodalmi gyűlés tagja, lemergi ügyvéd. – Jelenleg Lausanne-ban tartózkodik.

¹² MNL OL K 63 33. tétel 3041/1922.

¹³ MNL OL K 63 33. tétel 3041/1922.

¹⁴ A jelentést író Stojakovics Döme, Dimitrije Stojakovics néven látta meg a napvilágot Versecen, 1883. január 5-én. Katonatiszti pályafutásának jelentékeny részében hírszerző, illetve kémelhárító területen szolgált. 1925-től katonai attasé Berlinben, ekkor magyarosítja nevét Sztójajra. 1936 és 1944 között berlini követ, majd 1944. március 22. és augusztus 29. között magyar miniszterelnök, a megszálló németek kiszolgálója, illetően módon súlyos felelősség terheli a magyarországi deportálásokért is. Bár 1945-ben elhagyta az országot, de az amerikai kormány kiadta Magyarországnak, ahol népbíróági eljárás keretében halálra ítélték, és 1946. augusztus 22-én kivégezték Budapesten.

¹⁵ Jevhen Omeljanovics Petrusievics (Євген Омелянович Петрушевич, Buszk, 1863. június 3. – Berlin, 1940. augusztus 29.) ügyvéd, politikus, a Nyugatukrán Népköztársaság elnöke. Az 1922-es genfi konferencián még ő vezette az ukrán delegációt, de be kellett látnia, hogy a '20-as években már nem volt senki sem érdekelt egy önálló Ukrajna, avagy Nyugatukrán Népköztársaság létében.

¹⁶ Nyilvánvaló gépelési hiba, vélelmezhetően ugyanis Koszty Antonovics Levickij (Кость Антонович Левицький, Tiszmencija, 1859. november 17. – Lemberg [Lviv], 1941. november 12.) ukrán politikusról van szó. A rigai (1920), genfi (1921) és genovai (1922) tárgyalásokon az ukrán delegáció, valamint a Demokratikus Ukrán Nemzeti Szövetség (1925–1939) tagja. A németek Szovjetunió elleni inváziója után kikiáltott „független” Ukrán Államban Levickij lett az Állami Képviselőtestület – Ukrán Nemzeti Tanács elnöke, ebbéli minőségében együttműködött a náci megszállókkal.

A nyugatukránokat Bécsben, illetve Németországban *Singalievich tanácsos* képviseli. – Hivatalos helysége: Wien, Zitahof Nr. 88. I.

Németországban ugyan ezen pozíciót tölti be *lovag Vassilko Nikolics*, Berlin székhellyel. Vassilko Petrusevich legintimebb barátja. A nyugatukrán mozgalom első vezetői közé tartozik.

A népszövetséghez való közeledéssel, nyugatukránok részéről *Semeka* volt képviselő, Oberlandesgerichtsrat bízott meg. Tartózkodás helye Wien.

A nyugatukránok a Josefstadtban egy ukrán menekült kolóniát, illetve tábort szerveztek. A szervezetet titokban tartják. Pontos helyiségeik címe ismeretlen.

A bécsi nyugatukrán kolóniát és szervezeteiket azon 5 millió koronából tartják fenn, amely még a monarchia fennállásának idejéből származott. Ezen összeget annak idején Vassilko Svájcban megfelelő vállalatokban helyezte el; ez bőven kamatozott, úgy hogy ma tetemes értéket képvisel.

A nyugatukrán mozgalom célja:

Egy nyugatukrán demokratikus köztársaság megalapítása. A köztársaság *Kelet-Galíciából, Észak-Bukovinából* és *Kárpátország*ból tevődne össze. Így az intéger Magyarország testéből *Máramaros, Bereg* és *Ung* megyékre irányulnak az aspirációk. A köztársaság nyugati határát Homonna – Bártfa vonalban képzelik. Románia felé mint határt a Szereth folyót óhajtánák.

Amint értesültem Vilmos főherceg ukrán trónkilátásai nem a legkedvezőbbek.¹⁷ A terv annak idején főleg a kilátásba helyezett anyagi támogatás és megígért különböző külpolitikai nexusok révén érlelődött meg. Mindez nagyrészt ígéret maradt.

A nyugatukránok Lengyelország által jelenleg Kelet-Galiciának biztosított látszólagos önkormányzattal megelégedve nincsenek. A népek souverin önrendelkezési jogára hivatkozva teljes függetlenségre és önállóságra törekzenek. Törekvéseik egyelőre diplomáciai előmunkálatokban, propaganda tevékenységben, agitációban és szervezkedésben nyilvánulnak meg. Az első kedvező alkalmat kihasználják, hogy az aktivitás terére lépve, céljaikat realizálják. Külföldi

¹⁷ Habsburg–Lotaringiai Vilmos Ferenc (Lošinj, 1895. február 10. – Kijev, 1948. augusztus 18.), a forrásokban Vilmos főherceg, illetve V. V., amely a Vaszil Visivanyij (Василь Вишиваний) névre utal. Önjelölt lengyel, majd ukrán trónkövetelő. A második világháború alatt éppúgy kapcsolata volt az ukrán nacionalista mozgalmakkal, mint brit hírszerzéssel. A szovjet szervek 1947-ben Bécsben tartóztatták le az amúgy osztrák állampolgárságú főherceget, és szállították kihallgatásra a Szovjetunióba, ahol természetesen az ukrán nacionalista elemekről és az 1919–1922 közötti függetlenedési törekvésekről kérdezték. A hivatalos jelentés szerint tuberkulózisban hunyt el, pontos sírhelye ismeretlen. Az osztrákok 1952-ben visszavonták állampolgárságát, mivel azt szabálytalanul kaphatta meg a '30-as években.

előmunkálataikat úgy látszik csak mérsékelt siker koronázta, amennyiben komoly érdeklődést és támogatást ügyük iránt alig találnak.

Szovjetukrainával csupán a nemzeti és faji érzés tekintetében vállallnak közösséget. Végcéljuk volna egy *Nagyukrán demokratikus köztársaság*, mely Nyugatukrainából és a jelenlegi Szovjetukrainából tevődne össze, s így a Fekete-tengerig terjedne.

Petljurával nexusban vannak ugyan, az összeköttetés azonban laza és az összműködés biztosítva nincsen.

Magyarországgal közös érdekeket vélnek felfedezni lengyel és román irányban.

Szerintök Magyarország érdekében áll, hogy Lengyelország mint a Kis-entente egyik tagja gyengítettessék.

Romániát illetőleg félnék azon lehetőségektől, hogy Magyarország román orientációt keres, illetve hogy egy magyar-román personáluniós államszövetség bekövetkezhetnék.

A területi kérdésekben /: Ung, Bereg, Máramaros:/ fennálló ellentéteket messzefekvőknek és a jövőben könnyen megoldhatónak minősítik.

Valószínű, hogy a nyugatukrán csoport mint átmeneti eszközt a cél elérésére, a Szovjet anyagi támogatását igénybe veszi. Az ezzel szemben vállalt kötelezettségek, illetve feltételek egyelőre nem jutottak tudomásomra.

Petrusievich a közös lengyelelles érdekekre hivatkozva, Csehszázghoz közeledett, ahonnan azonban megfelelő támogatást nem nyert, csupán Benes-től¹⁸ kapott személyes ígéreteket.

Lengyelországból egy titkos rendőrkülönítmény érkezett Bécsbe, amely a nyugatukrán szervezetek leleplezésére és szemmel kísérésére kapott megbízást.”¹⁹

A fentebb idézett jelentés – amely egy „közeg” jelentése alapján készült – meglehetősen sok adatot és információt tartalmaz. Stojakovics jelentése arra is enged következtetni, hogy az egykori Evidenzbüron szolgáló katonatisztnek (még mindig) megvoltak a megfelelő kapcsolata az adott témához szükséges információk beszerzésére, amelyeket természetesen használt is. Legalább ennyire fontos, hogy a jelentés utal az ukrán fél szerinti közös magyar–ukrán érdekekre, emellett a vitaként felmerülő területi kérdések fontosságát szinte minimalizálja.

¹⁸ Edvard Beneš (Kožlany, 1884. május 28. – Sezimovo Ústí, 1948. szeptember 3.) meghatározó jelentőségű cseh politikus, az első világháború után létrejött Csehszlovákia külügyminisztere (1918–1935), miniszterelnöke (1921–1922), majd két alkalommal is elnöke (1935–1938 és 1945–1948).

¹⁹ MNL OL K 63 33. tétel 7113/1922.

Ugyanakkor érzékelhető, hogy a csehszlovák és a lengyel kormány messze-menően nem támogat semmilyen nyugatukrán – és vélelmezhetően általában véve semmilyen ukrán – önállósági, függetlenedési törekvést.

A magyar diplomácia – még ha erre nincs is konkrét forrásunk – vélelmezhetően mérlegelte, hogy mennyire érdemes foglalkozni a független Ukrajna, illetve az emigrációs ukránok és kozákok mozgalmaival. Vagyis: semennyire...

S ahogyan arra utaltunk, az emigrációs ukrán–kozák szervezetek próbáltak aktívak maradni, a '20-as évek végére már nem vették őket komolyan Európa nagyobbik felében, Lengyelországban pedig kifejezetten ellenséggként kezelték őket. Így amikor a prágai magyar követség levelet, benne egy (újabb) memorandumot kapott a „forradalmi ukrán kozákok európai szervezete meghatalmazott miniszterétől”, akkor a következőket írták Budapestre, a Külügyminisztériumba:

„Amint hallottam az ukrán kozák »misszió« egyik tagja agent provokateur volt a csehek szolgálatában. [...] Az egyik itteni követ előttem kifejezett véleménye szerint nem valószínűtlen, hogy a csehszlovák kormány ezt az akciót, melyet ballon d'essay-ként esetleg a neki nem kellemes Petljura és Kropatski féle ukrán mozgalom ellensúlyozására fog felhasználni próbálni [...] anyagilag támogatja.”²⁰

Így magyar részről az ukrán–kozák emigrációs mozgalmak, avagy az ezekhez kapcsolódó függetlenségi törekvések támogatása végképp ad acta kerültek.

A magyar források alapján is kijelenthető, hogy 1918, illetve 1922 után létezett egy ukrán, avagy ukrán–kozák politikai emigráció Európában, amelynek néhány tagja Budapesten élt.²¹ Ugyanakkor látni kell azt is, hogy egy megosztott, illetve sok szempontból komolynak nem nevezhető emigrációról beszélünk. Túl azon, hogy Nyugat-Európában a szovjet titkosszolgálat(ok) egyenesen vadászott az ezeket vezetőkre – jegyezzük meg, nem is eredménytelenül –, az egzisztenciális kérdések pedig sokakat vittek közülük különböző kalandos utakra, ám időről időre feltűnt egy-egy képviselőjük vagy memorandumuk, mintegy bizonyítva, hogy még mindig léteznek, aktívak, terveik vannak. Nem kizárt azonban az sem, hogy ezen akciók „agent provokációk” voltak, és valamilyen ellenérdekelte ország a magyar kormányzat reakciójára volt kíváncsi. Azon országok, amelyek

²⁰ MNL OL K 63 33. tétel 15/1929.

²¹ KOVÁCS 2011.

rendezték kapcsolatukat a Szovjetunióval, a '30-as években egyszerűen nem kívántak beavatkozni a szovjet belügyekbe. Ugyanakkor amikor 1941 nyarán a Harmadik Birodalom megtámadta a Szovjetuniót, számos emigránsban felcsillant a remény, hogy a németek szövetségeseként el lehet érni egyfajta független ukrán államot – de ennek valóságalapja, pontosabban annak hiánya, nemkülönben az Ukrajnára vonatkozó német tervek bemutatása már egy másik tanulmány tárgya lenne.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- FORESTIER-PEYRAT, Étienne (2018): Soviet Federalism at Work: Lessons from the History of the Transcaucasian Federation, 1922–1936. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 65(4), 529–559. Online: <https://doi.org/10.25162/jgo-2017-0020>
- GECSE Géza (2022): *Az orosz nagyhatalmi politika 1905–2021*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.
- KENEZ, Peter (2004): *Red Attack, White Resistance; Civil War in South Russia 1918*. Washington, DC: New Academia Publishing.
- KOVÁCS Tamás (2011): Baráti ellenséges vagy ellenséges baráti? Adalékok a „fehérek” és az ellenforradalmi Magyar Királyság viszonyához. *Levéltári Szemle*, 61(4), 5–11.

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Külügyminisztérium iratai, K 63 33. tétel